

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 10.02.2022
Kabul Tarihi / Date Accepted : 20.05.2022
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Bahar / Spring

Jean-Paul Sartre'da Kendinde-Varlık, Kendi-İçin-Varlık ve Hiçlik Kavramlarının Fenomenolojik Bağlamda İncelenmesi

Yelda Akıllıgöz*

Anahtar Kelimeler:

Sartre,
Fenomenoloji,
Kendinde-varlık,
Kendi-için-varlık,
Hiçlik.

ÖZ

Varoluşçuluk düşüncesi, 20. yüzyılda, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında yaşanan sıkıntılar nedeniyle özgürlük düşüncesinin pekişmesi sonucu önem kazanmıştır. Bu düşüncenin temeli, insan varlığının özden önce gelmesidir. Var olan insan, seçimlerinde özgürdür. Böylece kendini seçerek özünü yaratabilir. Bu akımın temsilcilerinden biri de Jean-Paul Charles Aymard Sartre olup; fenomenolojik ontoloji yönteminde, kendinde-varlık, kendi-için-varlık ve hiçlik kavramlarını ortaya atmıştır. Sartre, kendi-için-varlık fenomenini, kendinde-varlık fenomenini olumsuzlamak suretiyle var etmektedir. Hiçliğin önce var edilip; sonra reddedilmesi ile insanın özgür olduğunu, insanı insan yapan gerçekliğin bu şekilde oluştuğunu ifade etmektedir. İnsanı bütün olarak inceleyen fenomenolojik ontolojinin merkezindeki insan, kendi-için-varlık fenomeniyle ve zihin edimleriyle; toplum içinde bütün yapıp etmelerinden sorumludur. Bu derleme makalesinde, Sartre'ın varlık anlayışı ve ilgili kavramların bağlamlarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Examination of The Concepts of Being-in-Itself, Being-for-Itself and Nothingness in The Context of Phenomenology in Jean-Paul Sartre

Keywords:

Sartre,
Phenomenology,
Being-in-itself,
Being-for-itself,
Nothingness.

ABSTRACT

Existentialism thought gained importance in 20. century as a result of the consolidation of the idea of freedom due to the troubles after the First and Second World Wars. The basis of this idea is that human existence precedes the essence. An existing person is free in his choices. So he can create his essence by choosing himself. One of the representatives of this thought is also Jean-Paul Charles Aymard Sartre, who introduced the concepts of being-in-itself, being-for-itself and nothingness in his phenomenological ontology method. Sartre creates the phenomenon of being for himself by negating the phenomenon of being in himself. He expresses that a person becomes free by first existing and then rejecting nothingness and that the reality that makes a person a person is formed in this way. The person at the center of the phenomenological ontology, which examining the human as a whole, is responsible with his being-in-itself phenomena and actions of the mind; he is responsible for all their actions in society. In this review article, it is aimed to examine Sartre's thought of being, and contexts of related concepts.

* Dr. Ecz. / Felsefeci, yelosca@gmail.com ORCID: 0000-0001-5299-907x

Giriş

20. yüzyılın varoluşçuluk düşüncesi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında yaşanan siyasal ve ekonomik sıkıntılar, modern dönemle birlikte yeni toplum düzeninin inşa edilmesi, sınıf farklılıklarının oluşması, kapitalizm, bireylerin yalnızlaşmaya başlaması, bireysel özgürlüğün yitirildiğinin düşünülmesi nedeniyle; bireyin varlığını ortaya koyarak özgürlüğünü elde etmek istemesiyle doğmuştur (Bender, 2014: 24; Demir, 2020: 1).

Varoluşçuluk akımının temsilcilerinden Fransız düşünür Jean-Paul Charles Aymard Sartre (1905-1980), varlığın özden önce geldiğini ifade ederek (Sartre, 2011: 761); duyulur dünya ile insan arasındaki zıtlığı, "Kendinde-varlık" ve "Kendi-için-varlık" kavramlarıyla ortaya koymuştur. Bu iki kavramın, özgürlük için gerekliliğini ifade etmiş; insan varlığı üzerine düşüncelerini, fenomenolojik ontoloji yöntemi ile temellendirmiştir (Lewis ve Staehler, 2019: 176). Sartre'ın araştırmalarında fenomenolojiye yönelmesinin nedeni; fenomenolojinin, yalnız olumsal olguları tasvir eden ampirik bir bilim olmasıdır (Lewis ve Staehler, 2019: 178, 179). Sartre'a göre; bilinç, tikel olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bilincin pek çok formu bulunmaktadır ve şu andaki bilinç bunlardan biridir. Lewis ve Staehler'in ifadesiyle; Sartre'ın, "*bilincin doğası, spesifik olmayan bir olanak olarak değil; tikel, olumsal ve olgusal biçimlerde var olmalıdır*" şeklinde ısrarı söz konusudur (Lewis ve Staehler, 2019: 178). Bu nedenle, fenomenolojik yöntemi kullanarak; tikel olarak gerçekleşen bilinç durumlarını araştırmıştır (Lewis ve Staehler, 2019: 179). Kendi-için-varlıkla özdeş tutulan bilinç, kendinde-varlığa (nesne) yönelmek suretiyle, hiçliği oluşturmaktadır. Nesnelere ait bilgi de bilen bilincin bilgisi olmaktadır (Sartre, 2011: 27).

Sartre, fenomenlerin gerçek olduğunu ifade ederek; çalışmalarını somut kavramlar üzerinden yürütmüştür (Sartre, 2011: 22); Nesnelere, bilinçte var olmaları, hayal ederek veya algılamak suretiyle olmaktadır. Buna sebep, bilincin nesnelere yönelimidir (Cevizci, 2009: 676). Sartre, fenomenolojik ontoloji yönteminde, "Kendinde-varlık" ve "Kendi-için-varlık" kavramlarından hareketle (Sartre, 2011: 761, 763, 764), fenomenlerin zihindeki durumları ve çevre ile bağlantıları konusunda çalışmıştır.

1. Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm) Akımı

Varoluşçuluk kavramı, ilk olarak Yeni Kantçı Fritz Heinemann (1889-1970) tarafından, 1929 yılında kullanılmıştır (Rosenthal ve Yudin, 1997: 517). Felsefe tarihinde varoluşçuluk akımının, belli bir sistemi mevcut değildir (Copleston, 1956: 125) ve varoluşçu düşünürlerin farklılıklarını ortaya koymak zordur (Protevi, 2005: 193). Kültürel birikimler, entelektüel ilişkiler, yaratıcılık vb. unsurlar nedeniyle, pek çok filozofun yolu kesişmiş ve varoluşçuluğu betimleyen zihin edimlerinde bulunmuşlardır (Collins, 2020: 924). Søren Kierkegaard, 19. yüzyılın, Gabriel Marcel, Karl Jaspers, Martin Heidegger ve Jean-Paul Sartre, 20. yüzyılın varoluşçu düşünürleridir (Lacey, 1996: 108). Simone de Beauvoir, Maurice Merleau-Ponty, Nicolas Berdiyaev, Lev Şestov ve Karl Barth da, varoluşçu düşünürler arasında sayılmaktadır (Bochenski, 2020: 180). Varlık sorunlarını ele almış olsalar da; Aziz Augustinus, Thomas Aquinas (Copleston, 1956: 125) ile Blaise Pascal ve Edmund Husserl, varoluşçu filozoflar arasına girmemektedir (Bochenski, 2020: 178, 179). Lukacs tarafından, Husserl'in varoluşçuluk akımını etkilediği ifade edilmiştir (Timuçin, 2004: 493). Henri-Louis Bergson (1859-1941), Wilhelm Dilthey (1833-1911) ve Friedrich Nietzsche (1844-1900)'nin de son yapılan çalışmalarda, varoluşçu düşünürler arasında sayıldıkları bilinmektedir (Bochenski, 2020: 181). Bu akımın temsilcisi olan düşünürler, teist ve ateist olmak üzere 2 gruba ayrılmıştır (Taliaferro ve Marty, 2010: 83, 84). Sartre, ateist varoluşçulardandır (Protevi, 2005: 193).

Varoluşçuluk akımı, insanın var olmasıyla birlikte yaşamaya başladığı sorunları ele almıştır (Bochenski, 2020: 178). Varoluşçu düşünürler, formların ve şeylerin özünün, soyut ve değişmez olduğunu ifade eden Platonizm (Özcülük) akımını eleştirmişlerdir (Taliaferro ve Marty, 2010: 83, 207). Buna karşılık, insan doğası üzerine yoğunlaşarak; bireyi somut olarak ele almış; bireyin, sorumlulukları, yapıp etmeleri ve değerleri konusunda özgünlük arayışına girmişlerdir (Taliaferro ve

Marty, 2010: 83, 84). Ben ve varoluş, bir bütün olarak kabul edilmiştir (Çavuşoğlu, 2017: 772). Radikal özgürlüğü savunarak; bireyin ölüm karşısında duyduğu endişeyi, anlamsızlığı, hiçliği sorgulamışlardır (Taliaferro ve Marty, 2010: 83, 84). Cevizci, varoluşçuluk akımını "İnsanın varoluşuyla doğal nesnelere özgü varlık türü arasındaki karşıtlığı büyük bir güçle vurgulayan, iradesi ve bilinci olan insanların, irade ve bilinçten yoksun nesnelere dünyasına fırlatılmış olduğunu öne süren felsefe okulu" olduğu şeklinde ifade etmiştir (Cevizci, 2005: 1695). Timuçin ise; varoluşçuluğu, "İnsanın, önceden belirlenmiş bir varlık olmadığını ve özgür eylem içinde kendini var ettiğini öne sürer", "bireyi, somut gerçeklik olarak ele alıp incele" şeklinde belirtmiştir (Timuçin, 2004: 490).

Varoluşçuluk akımında, varoluş, özden önce gelmektedir (Bochenski, 2020: 181). Cevizci'nin çalışmasında, insan, irade özgürlüğüne sahiptir; dolayısıyla özünü kendi meydana getirme yetisi bulunmaktadır. Bu durumda insan, özgürlüğe de mahkum olmaktadır. Bu anlayış, varoluşçuluğun, determinizm karşıtı olduğunu göstermektedir (Cevizci, 2005: 1696). Varoluşçuluk, tikel varoluşu kabul etmektedir. Bu nedenle, "gerçekliğin tin, akıl, geist, bilinç, ide, ruh olarak var olduğunu öne süren idealizmlere karşı çıkar." Varlığın manasını araştırır. Dünya ile insan ilişkisini betimler (Cevizci, 2005: 1695). Cevizci, varoluşçuluğun, nesnellikle ilgilenmediğini, hakikatin öznel olduğunu; bu nedenle, "korku, yabancılaşma, hiçlik duygusu, insanlık hali gibi öznel konular" üzerinde durduğunu ifade etmekte; ayrıca akımın, evrenin anlamsızlığından bahsettiğini belirtmektedir (Cevizci, 2005: 1696).

1.1. Sartre'da Varoluşçuluk

Sartre'in varoluşçuluk düşüncesi, insan yaşamının doğasına odaklıdır (Blackburn, 1996: 409). İnsan varlığını, değerini, özgürlüğünü, gerçekliği sorgulamış; somut kavramlar üzerine çalışmış, "varoluş özden önce gelir" demiştir (Protevi, 2005: 194, 195). Varlığın özden önce geldiği düşüncesini, "Varoluş özden önce gelir. İyi ama ne demektir bu? Şu demektir: İlkin insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır" diyerek ifade etmiştir (Sartre, 1985: 62). Varlığın özden önce gelmesi düşüncesi, Sartre'in ateizm anlayışına bağlanmıştır (Sartre, 1985: 63, 64). Sartre, idealizm akımına karşı olmuştur (Sartre, 2011: 317, 340, 406).

Sartre, gerçeklikle ilgili olarak metafiziği reddetmiştir. "Niçin varlık var" ve "Varlığın niçin olduğu" sorularını sorarak; varlığı, fenomenleri (görünümleri) betimlemek için ontolojiyi nitelendirmiştir (Sartre, 2011: 763, 764). Sartre, varoluşçuluğunu, 20. yüzyılın ilk yarısında, kendi fenomenolojisini kurarak tanımlamıştır (Collins, 2020: 928). Kierkegaard, Husserl ve Sigmund Freud'dan etkilenmiştir (Frolov, 1991: 414). Varoluşçuluk akımının temelinde, öz ve varlık kavramları mevcuttur. Sartre'da öz, varlığı kendi yapandır ve varlık, özden önce gelmekte; insan var olmasıyla birlikte zaman içinde özünü meydana getirmektedir (Sartre, 1985: 8). "Varlık ise; özünden koparılınca sade ve boş dolaysızlık" haline gelecektir (Sartre, 1966: 45; Sartre, 2011: 61).

Öncesinde, bir tasarıdan ibaret olan insanın, var olmasıyla birlikte özünü oluşturacağını, kendini yapacağını, kendini nasıl tasarlarsa; gelecekte de öyle olacağını ifade etmiştir (Sartre, 1985: 52, 62, 63). Çünkü Sartre'a göre insan, sahipsiz bir şekilde, yaşamı boyunca bir yol göstericisi olmadan dünyaya fırlatılmıştır (Sartre, 2011: 610; Sartre, 1985: 14, 70).

Sartre, dini radikalleştirerek; dünya ve insan varlığının anlamsız (Collins, 2020: 929, 930), evren ve yaşamın gereksiz ve amaçsız (Bender, 2014: 27), doğum ve ölümün saçma (Sartre, 2011: 680) olduğunu belirtmiştir Collins, Sartre için "tek anlamın insani özgürlük aracılığıyla yaratılan şey" olduğunu ifade etmiştir (Collins, 2020: 929, 930).

2. Fenomenolojik Yöntem

Fenomenoloji, Franz Brentano (1838-1917) ile başlamıştır (Lacey, 1996: 252). Brentano'nun cevaplayamadığı konulara açıklık getirmeye çalışan (Çiçen, 2005: 230) Edmund Husserl (1859-1938), fenomenolojinin kurucusu olarak kabul edilmiştir (Lacey, 1996: 252). Lacey' in ifadesi ile fenomenoloji, insanların düşüncelerinde gerçek ya da gerçek dışı nesnelere var olması duygusudur (Lacey, 1996:

252). Cevizci çalışmasında, René Descartes (1596-1650)'ın, "Düşünüyorum" sözü yerine, Husserl'in, "Bir şeyi düşünüyorum" dediğini (Cevizci, 2009: 653) ifade etmiştir. Çünkü bilinçteki şeyler, bilincin yönelimselliği nedeniyle var olmaktadır (Sartre, 2011: 27). Bilincin yöneldiği bu nesnelere fenomen denmektedir. Fenomen, görünen demektir. Fenomenoloji, fenomenin özünü tanımlamaktadır. Düşünülen gerçek dışı bir şeyin özü gerçektir (Lacey, 1996: 252). Bilincin özünü irdeleyebilmek ve tasvir edebilmek için, temel düşüncelerden sıyrılmak gerekmektedir (Çüçen, 2005: 231). Bu gereklilik, Husserl'in fenomenolojik yönteminde, özleri sezgisel olarak incelemek ve temel düşüncelerden sıyrılmak için, indirgeme (redüksiyon) denen önyargıları paranteze alma işlemleri (epoche) ile gerçekleştirilmektedir (Lacey, 1996: 252).

2.1. Sartre'da Fenomenolojik Yöntem

Sartre'ın 1943 yılında yazdığı *Varlık ve Hiçlik (L'être et le Néant)* adlı eseri, fenomenolojik ontoloji denemesidir (Lewis ve Staehler, 2019: 174, 205). Ayrıca soyut deneyimlerini, bu dünyadan tiksintisini, kendinde-varlığa karşı duyduğu bulantıyı, 1938'de yazdığı *Bulantı (Le Nauseé)* adlı eserinde, romanın kahramanı Antoine Roquentin'in yaşadıkları üzerinden anlatmaktadır. Eserde, dünyanın kendinde-varlığının, insana bulantı verdiğini, varlıkların anlamsızlığını ve dolayısıyla gerçeklerin de anlamsız olduğunu ifade etmektedir (Sartre, 1964: 215, 269-271).

Sartre, her tür insan bilimine ve fenomenolojiye uygulanabileceğini ifade ettiği; Henri Lefebvre (1901-1991)'nin;

- a) Betimsel: deneyin ve genel kuramın kılavuzluğu altında gözlem yapmak
- b) Çözümsel-geriye yönelik: gerçeği tarihlendirmek
- c) Tarihsel-kalıtımsal: bugünü açıklayıcı biçimde tekrar ortaya çıkarmak şeklinde açıkladığı yöntemin 3 basamağını, *Yöntem Araştırmaları - Diyalektik Aklın Eleştirisi (Questions de Methode)* (1960) adlı eserinde vermektedir (Sartre, 1981, 178).

Sartre için fenomen, bilinç tarafından imlendiği, bilince görüldüğü ve fenomenin fenomen ötesi varlığı olduğu için, bireyin numenal varlık alanına dahil değildir. Fenomen, dünyaya ait bir varlıktır (Sartre, 2011: 39). Bu nedenle, fenomenolojinin metafizik kavramlarını reddetmiştir (Collins, 2020: 928, 930). Sartre, fenomenolojik yönteminde, bireyin karşısına başka bireyi çıkartır, fenomenlere yönelen bireyde numenal varlık alanını reddeder. Onun için, fenomenler gerçektir (Sartre, 2011: 20, 22). Kendini ortaya çıkaran görünüşlerin toplamından oluşmaktadır. Görünüş de, kendini ortaya çıkaran görünüşlerin toplamıdır. Çünkü görünüş; olmayandır, yanlısamadır ve hatanın varlığıdır (Sartre, 2011: 19, 20).

Sartre'a göre varoluşun özden önce gelmesi, onun mutlak olduğunu göstermektedir. Bu mutlak, tözsel ve göreceli olmayıp; insan deneyiminin temelini oluşturmaktadır. Bilinç de aynı şekilde tözsel değildir, mutlaktır ve sadece görünüşten ibarettir (Sartre, 2011: 32). Bilincin özünü, var olması oluşturmaktadır. İçinde barındırdığı hiçbir şey yoktur. Sadece kendisidir. Oluş ile varoluş farklı kavramlardır. Bu nedenle bilincin oluşu yoktur. Oluş, varoluştan önce gelmektedir. Hiçlik düşüncesi için bilincin varlığı gereklidir. Kendi-için-varlık olarak ifade edilen bilinç, kendinde-varlığa yönelmek suretiyle hiçliği oluşturmaktadır. Nesnelere ait bilgi de bilen bilincin bilgisidir (Sartre, 2011: 31). Husserl'in transandantal ben fikrine karşıt olarak; egonun bilincin dışında oluştuğunu ifade etmiştir. Ego, bilinç sayesinde vardır. Ama her zaman bilincin dışındadır. Dünyanın içinde, dünyaya aittir (Sartre, 2011: 168).

Cevizci çalışmasında, Sartre'ı, varlığı nedensellik üzerine yorumlanan bir dünyada, bilincin çözümlenmesiyle birlikte, bireyin anlaşılabilirliği; böylelikle insanların özgürlük ve sorumluluklarıyla ilgili problemlerinin de çözülebileceği şeklinde yorumlamıştır. Bu nedenle Sartre, bilinç ve hayal gücü konularında çalışmaya önem vermiştir (Cevizci, 2009: 677).

Sartre'a göre; bilincin özünü, fenomenlere olan yönelim oluşturmaktadır (Sartre, 2011: 27). Cevizci'de bilinç, hem algılayarak hem de hayal ederek nesnelere zihindeki varlıklarını mümkün kılmaktadır (Cevizci, 2009: 676). Buna imkan veren; bilincin, nesnelere yönelimidir (Sartre, 2011: 76, 77). Hayal etme ve algılama, yönelinen nesnenin nitelikleri açısından farklıdır. Hayal etmede, gerçek dışı ve var olmayan nesnelere yönelim söz konusudur. Ayrıca iki etkinlik esnasında, zihin içeriğinin de farklılaştığını ifade etmektedir. Hayal eden bilinç zengindir (Cevizci, 2009: 676).

2.2. Sartre'da Kendinde-Varlık, Kendi-İçin-Varlık ve Hiçlik Kavramları

Sartre, varlığı ve fenomenleri betimlemek için kullandığı temel ontolojik ayırımı "Kendinde-varlık" (être-pour-soi) ve "Kendi-için-varlık" (être-en-soi) olmak üzere iki kavramdan bahsetmektedir (Sartre, 2011: 761, 763, 764). Bu ayrımı, ilk kitabı olan *İmgelem (L'Imagination)* (1936)'de yapmıştır (Lewis ve Staehler, 2019: 206). *Varlık ve Hiçlik* adlı eserinde, birbiriyle ilgisiz görünen kendinde-varlık ve kendi-için-varlık kavramlarını önce sorunsallaştırmaktadır. Sonrasında bazı fenomenler aracılığıyla ilişkili olduklarını tespit etmektedir (Sartre, 2011: 761).

2.2.1. Kendinde-Varlık

İnsan, fenomenlerin bilinçte varlığı ve fenomen bağlamında çevreyle girdikleri ilişki ile mevcuttur. Bu çevre, bilincin var olabilmek için yönelmiş olduğu fenomenler dünyası olup; Sartre'da bu dünya, "kendinde-varlık" olarak ifade edilmektedir (Sartre, 2011: 33, 57, 761). Kendinde-varlık kavramı, nesnelere dünyasını ifade etmektedir (Cevizci, 2009: 677). Örnek olarak; bilincimizde bir masa düşüncesi vardır. Bu düşünce, masaya ilişkin bilgimizden önce gelmektedir. Yani masanın görünüşü, varlık olarak bilincimizdedir (Sartre, 2011: 33).

Kendinde-varlık, bazı özelliklere sahiptir. Ne ise odur. Etkin veya edilgin değildir. Olumsuzlama ve olumlamanın dışındadır. Zamansallığı yoktur. Türetilemez, indirgenemez, yaratmamıştır, yaratılmamıştır, sınırsızdır. Kendisiyle özdeşdir. Gizemden yoksundur, devinimsizdir, doluluktur, dışarıyı yoktur, olumsaldır (Sartre, 2011: 19, 42-44, 134). Kendinde-varlık, kendi-için-varlığın belirmesiyle olumlanmaktadır (Sartre, 2011: 302).

2.2.2. Kendi-İçin-Varlık

Kendinde-varlığın zıttı, kendi-için-varlıktır (Sartre, 2011: 43). Bilinç, kendi-için-varlık ile özdeşdir (Sartre, 2011: 143). İnsanın gerçekliğini ve varlığını ortaya koyan da kendi-için-varlıktır (Sartre, 2011: 684). Sartre'a göre; kendi-için-varlık, "ne ise o olmayan ve ne değilse o olan olarak" vardır (Sartre, 2011: 43). Dolayısıyla, burada geçerli olan "özdeşlik ilkesi, kendinde-varlığın bağrında her türden ilişkinin olumsuzlanmasıdır" (Sartre, 2011: 138). Bilinç, kendinde-varlık aracılığı ile değil; hiçleme edimiyle kendini varlıktan ayıran olumsuzlama yoluyla var olmaktadır (Sartre, 2011: 399).

Bilinç olarak ifade edilen kendi-için-varlık, olumsuzluğun başladığı yerdir (Sartre, 2011: 302). Çünkü yaşamımızda bütün olumsuzluklar, zihinsel faaliyetlerimiz nedeniyledir ve bilincin yargılayabilme, sorgulayabilme yetisi bulunmaktadır (Sartre, 2011: 29). Dolayısıyla, ön yargılara da sahiptir. Olumsal bir varlık olduğu ifade edilen kendinde-varlık; ancak kendi-için-varlığın edimleri neticesinde kendini belli edebilmektedir. Bu durum, kendi-için-varlık olan bilincin, kendinde-varlığa yönelimiyle mümkün olabilmektedir (Sartre, 2011: 31, 142, 143). İnsan bilinci, var olanların mevcudiyeti ile ortaya çıkmaktadır. Bilinç, bunları anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bilincin etkin olabilmesi için insanın bir gayesi, gerçekleştirmek istediği bir edimi olmalıdır. Bu amaçla insanın yönelimleri edilgin özelliktedir. Etkin olan bilinç, kendinde-varlığı olumlar ya da olumsuzlar (Sartre, 1943, 2011: 42, 43, 59, 101).

Kendi-için-varlık, fenomenolojik olarak zamansaldır. Bir bütün olarak ele alınan geçmiş, şimdi ve gelecek zamanın arasında, kendini hiçleyerek zamansallık özelliği kazanmaktadır (Sartre, 2011: 207, 214).

Kendi-için-varlığın içi boştur (Sartre, 2011: 31). Algılamak, düşünceleriyle geleceğini tasarlayabilmek, faaliyette bulunabilmek için, içinde bulunduğu boşluğu doldurmak ister (Sartre, 2011: 167). Bu faaliyetler için de boşluğa sahip olması gerekir (Cevizci, 2009: 680). Bu durumda, bilincin özü aslında hiçbir şey değildir, yani hiçliktir (Cevizci, 2009: 677). Ayrıca, kendinde-varlık ile kendi-için-varlığın ilişkisi, insanın doğası hakkında bilgi de vermektedir (Lewis ve Staehler, 2019: 207).

Kendi-için-varlık, varlık kavramını sorgulayabilmektedir. İnsanın özgürlüğü de sorgulamayla başlamaktadır. Özgürlük fikrinin temelini, bireyin şeylere yönelme durumu oluşturmaktadır (Sartre, 2011: 27). Collins'in çalışmasında, bireyi, "yaşamsal enerjinin hiçliği" olarak gören Sartre, başlangıçta bir boşluktan ibaret olan bilincin, zaman içinde değerlendirebileceği olguları, gelecek için merkezi konuma yerleştirebileceğini ifade etmiştir (Collins, 2020: 926).

İnsan, kendine yönelerek hiçlediğinde; kendini olumsuzlamakta ve aldatmaktadır Gerçeği kendinde olumlarken; başkasına olumsuzladığında yalan oluşmaktadır. Böylece insan, kendisini de aldatmış olmaktadır (Sartre, 2011: 97, 102).

2.2.2.1. Kendi-İçin-Varlık'ın Zamansallık Özelliği

Sartre'da zaman, saat ile ölçülen zamandan farklıdır (Sartre, 2011: 90, 191). Bu nedenle, kendisi-için-varlık, ekstatik zamanın içinde vardır ve dünya, gelecekte, geçmişte ve şimdide var olmaktadır (Sartre, 2011: 172, 188, 192, 214, 225). Sartre için şimdiki zaman önemlidir (Sartre, 2011: 173). Psikik olan hiçleme süreci, şimdiki zaman ile geçmiş zaman arasında kopmaya neden olur. Hiçleme sürecinin varlığı, kopuş anıyla anlam kazanır. Kopuşun yaşanması zorunluluktur. Bu kopuş anına hiçlik denmektedir. Kendini hiçlemesi nedeniyle, bir varlık, başka bir fenomenin kökeni olmamaktadır (Sartre, 2011: 78). Şimdiki zaman, geçmiş ve geleceği şartlandırmaktadır (Sartre, 1943, 2011: 214). Şimdi olan kendi-için-varlık, geçmiş haline gelerek kendinde-varlığa dönüşmektedir. Geçmiş, şimdiden hareketle anlam kazanmaktadır. Bu nedenle insan varlığı, kendi geleceğini tasarlayabilir, geçmişine anlam katabilir (Sartre, 2011: 173, 182, 189, 197). Geçmiş, geriye dönük olarak vardır. Ne ise odur (Sartre, 2011: 219). Demir'in çalışmasında, aşkınlık, zamansallık ve mekansallığın, insanın varlığının reddedilişi olarak var olduğu ifade edilmektedir (Demir, 2020: 48). İnsanın geçmişi, farklılıklarıyla da olsa geleceğini inşa edebilir (Sartre, 2011: 182). Bunu, hiçleme edimiyle yapar. Hiçlemenin niteliği, geçmişin, kendinde-varlık niteliği sayesinde (Sartre, 2011: 220). Özgürlük, hiçleme, zamansallık ve seçim aynı şeylerdir (Sartre, 2011: 588).

2.2.2.2. Kendi-İçin-Varlık'ta Özgürlük

Sartre, *Varlık ve Hiçlik* adlı eserinde, seçimlerin kaynağının, insan özgürlüğü olduğunu ifade ederek; varoluşçuluk düşüncesi üzerinden bu kavramı incelemiştir (Sartre, 2011: 605, 615). Sartre'a göre; bilincin varlığını tayin eden; özgürlük düşüncesidir. Ayrıca özgürlüğün, bilincin varlığı olması durumunda, bilincin de, özgürlük bilinci olması gerektiğini belirtmektedir. Özgürlük bilincini incelediğinde; insanın hem geçmişinin hem de geleceğinin, onun özünü oluşturduğunu görmektedir. Bu öze sahip olabilecek birey, kendisini var edebilmek için, kendi özünü oluşturmak durumundadır. İç daralması ile vuku bulan bu sorumluluk, özgürlüğü, insan varlığında problem haline getirmektedir (Sartre, 2011: 79, 87). Özgürlük nedeniyle var olan gerilim, kendinde-varlık ve kendi-için-varlık arasındaki gerilim nedeniyledir. Çünkü kendi-için-varlık, özgürlüğün yük oluşturduğunu görmesi nedeniyle inkar etmekte ve özgürlüğü olumsuzlamaktadır. İnsan, özünü oluşturabilmek için, olumsuzluğunu kaldırmaya ve bilinci sayesinde hiçleyerek var olmaya çalışmaktadır (Sartre, 2011: 79). Özgürlük de kendi varlığını hiçlemek suretiyle var olabilmektedir (Sartre, 2011: 624).

Varoluşçuluğa göre insan, anlamsız bir dünyanın içine atılmıştır (Audi, 1999: 298). Sartre, "Özgür olmak, özgür olmaya mahkum olmaktır" diyerek; *Varlık ve Hiçlik* adlı eserinde, insanın sahipsiz ortaya bırakılışının sonuçlarını, bireyin sorumluluklarının yükü nedeniyle endişesini ortaya

koymuştur (Sartre, 2011: 199). Lacey, çalışmasında, insanların özgürlüğünün, varoluşçu düşünceye sahip insanlar için endişe kaynağı olduğundan bahsetmiştir. İnsanların, kendileri ve dünyadaki diğerleriyle, ölüm, seçim vb. her türlü karşılığın bilincinde olduklarından; bu durumun kişide, "Hiçbir Şey" olabilme durumu nedeniyle; umutsuzluk, ıstırap, korku vb. duygulara neden olduğunu belirtmiştir (Lacey, 1996: 108).

Demir, çalışmasında, olumlama ile varlığa ulaşılırken; sorgulamak, hayal kurmak, olumsuzlamak gibi edimlerin hiçliğe ve özgürlüğe götürdüğünü ifade etmektedir (Demir, 2020: 52). Örneğin; "Ben bu masa değilim" dersem; yaptığım iç olumsuzlamadır. Burada hem masanın bilinci hem de masa olmayan olarak Ben'in bilinci vardır. Dış olumsuzlama ise; kendi-içinin iki varlık arasında kurduğu olumsuzlama ilişkisidir. "Masa, kahve fincanı değildir" bir dış olumsuzlamadır. Burada hem masanın hem de kahve fincanının ne olduğunun bilinci vardır. Her iki olumsuzlama da varlıkla kurulan hiçlik ilişkisidir. Bu hiçlikten dolayıdır ki; mutlak özgürlük vardır ve kendi-içinin varlıkta belirişi mutlak olaydır (Sartre, 2011: 252, 265). Özgürlüğün gerçek olabilmesi için, kendisinin kısıtlaması olarak olgusalılığı var etmesi gerekir (Sartre, 2011: 621). Olgusalılık ve özgürlük, var olma bakımından birbirlerine bağlıdır Sartre, 2011: 622).

2.2.2.3. Kendi-İçin-Varlık'ta Aldatma ve Yalan

İnsan, kendine yönelerek hiçlediğinde; kendini olumsuzlamakta ve aldatmaktadır. Gerçeği kendinde olumlarken; başkasında olumsuzladığında ise; yalan oluşmaktadır. Bu edimleri neticesinde insan, kendinde-varlık olamamaktadır (Sartre, 2011: 97, 102). Lewis ve Staehler, özgür olduğumuzu inkar etmek, kendimizi aldatmanın başlangıcıdır şeklinde ifade etmişlerdir (Lewis ve Staehler, 2019: 207).

İnsan, dünyayı bilinci sayesinde ve niyetlenmek suretiyle izlemektedir. Bireyin, dünyada yer alma şekli, sorumluluk gerektirmektedir. Bu sorumluluk, genellikle kişide taşınamayacak bir yük haline gelmektedir (Blackburn, 1996: 409). Cevizci, çalışmasında, hiçlik sayesinde her istediğini yapabilecek yetiye sahip olduğunu bilen kişinin, endişeye düştüğünü, bu sorumluluğun ağır geldiğini, bu sebeple özgürlüğünü inkar ettiğini ifade etmiştir. Kendinde-varlık yerine kendini bir şeye indirgediğini, bunun da aldatma ve yalan yoluyla, kendi gerçekliğini yitirmesine sebep olduğunu belirtmiştir (Cevizci, 2009: 682).

2.2.3. Hiçlik

Cevizci, Sartre'da hiçliğin, dışsal ve içsel hiçlik, epistemolojik olarak hiçlik ve duygusal bakımdan hiçlik şeklinde farklı şekillerde ifade edildiğinden bahsetmiştir. Fenomenolojik yöntemle ilgili olan hiçliğin (Cevizci, 2009: 677, 678) içsel hiçlik olduğunu belirtmiştir. Olumsuzlama kavramı, içsel hiçliktir (Sartre, 2011: 608).

Hiçlik, insanda var olan ve eylemleri, düşünceleri ve algılarıyla doldurmaya çalıştığı boşluktan ibarettir (Sartre, 2011: 64, 92). Kendi-için-varlık ile özdeş olan bilinç, hiçleme; yani olumsuzlama yoluyla var olmaktadır (Sartre, 2011: 72). Varlığı hiçlenen insan, kendini aramakta, böylece bilgi meydana gelmektedir (Sartre, 2011: 142). Kendinde-varlık, kendisiyle örtüşür; ancak bilinç, kendisiyle örtüşmediğinden olumsuzlanması söz konusudur. Böylece bilincin varlığı, hiçliği meydana getirmektedir (Sartre, 2011: 134). Cevizci'nin ifadesiyle; gerçek insan, kendinde-varlığının olumsuzlanmasıyla var olmaktadır (Cevizci, 2009: 678).

İnsan, farklılıklarıyla bir bütündür. Bütün ile buradakinin ilişkisi, Gestalt teorisinde olduğu gibi; şekil-zemin ilişkisine dayanmaktadır. Burada dediğimiz, henüz bir şey olmayacak oluşumdur. Sartre, "Buradakinin açığa çıkışı, fonun bağdaştırıcı silinişi içinde belli bir olumsuzlamanın ötekilerden mesafeli olarak "vurgulanmasını" varsayar; yani kendi-için; ancak, radikal olumsuzluğa bütünlüğü içinde mesafeli kalarak oluşan bir yadsıma olarak var olabilir" demektedir (Sartre, 2011: 261). Algılama esnasında her zaman bir şeklin, bir zemin üzerinde inşası söz konusudur. Yani şekil ile zemin arasında fark vardır.

Bu fark, bilincin hiçlenmesiyle meydana gelebilir (Lewis ve Staehler, 2019: 215). Bireyin arka zemine indirilmesi esnasında, figür, dünyanın bir elemanı olarak varlık bulur (Sartre, 2011: 261, 262).

Cevizci'ye göre; insan ile dünya arasındaki ilişki, hiçlik kavramı ile açıklanabilmektedir. Hiçlik, bilinçli varlığa özeldir ve kendisi-için-varlık olan bilinç için içseldir (Cevizci, 2009: 680). İnsan, dünyada bilinciyle yönelmektedir (Sartre, 2011: 27). Yönelirken sorgulamaktadır. Aldığı olumlu cevap varlığa, olumsuz cevap hiçliğe gönderide bulunmaktadır (Demir, 2020: 50). Sartre'da insan gerçekliği, eksiklikle birlikte gelmektedir. Bilinç, hiçlik olup; bu eksikliğinden kurtulabilmek için mükemmelliği aramaktadır (Sartre, 2011: 141). İçsel hiçlik; bilince, boşluk kavramına gönderme yapmaktadır (Sartre, 2011: 143). Cevizci'nin ifadesiyle, kendisi-için-varlık, dünyanın algılanması ve etkinlikte bulunulmasını sağlamaktadır. İçsel boşluğun, özgür olan insanın yapıp etmeleriyle dolması mümkündür (Cevizci, 2009: 677).

Sonuç

Varoluşçuluk felsefesinde, varlık, özden önce gelmektedir. Dolayısıyla, sonradan kendi özünü yaratabilen canlının, insan olduğu ifade edilmektedir. Çünkü insan, bilinç sahibidir. Ateizmi benimseyen Jean-Paul Sartre için, dünyaya sahipsiz olarak fırlatılmış insan, özünü yaratma ve yapıp etmeleri konusunda tamamiyle özgürdür. Buna sebep, varlığın özden önce geldiği; dolayısıyla Tanrı'nın yokluğu fikrinden hareketle, zorunlu özgürlüğün olduğu düşüncesidir. Yine bu sebeple, insanın yaratılışındaki mucizeyi (akıl sahibi ve bilgi sahibi olma) ve insan varlığını, olumsuzlama olarak görmediği hiçlenmesine dayandırmaktadır.

Sartre'ın fenomenolojik ontoloji yönteminde, iki çeşit fenomenolojik varlık söz konusudur. Bunlar, kendinde-varlık ve kendi-için-varlıktır. Kendi-için-varlık, kendinde-varlığın hiçlenmesi suretiyle var olmaktadır. Hiçliğin varlığına sebep ise; insanın varlığıdır. Bu durumda, bilincin kendini var edebilmesi için, dünya gerçekliğini reddetmesi ve özgür kalması gerekmektedir. Bunun için önce hiçliğe ulaşması lüzumludur. Sonrasında hiçliği reddetmesi ve kendinde-varlık olarak dünyada özgür kalması mümkündür. Buraya kadar bütün etkinlikleri gerçekleştiren insandır.

İnsan, toplum içinde sosyal bir varlıktır. Sürekli olarak kendisini yenileme, sorumluluk sahibi olma, yaşamının ve etkinliklerinin bilincinde hareket etme zorunluluğu vardır. Birey olmaya, kendini var etmeye çalıştığı bu etkinlikler arasında, "ben" olmaktan da kurtulamamaktadır. Bu sorumluluk yükü, ıstırap haline gelmekte, insanı kendisini aldatmaya yöneltmekte, özgürlüğe de mahkum etmektedir.

Sartre'ın, bilinç sahibi bir insanın, varlığını ortaya koyabilmesi ile ilgili düşünceleri, bazı soruları da akla getirmektedir. Sartre, kendinde-varlığın, zamansal olmadığını ifade etmektedir. Zamansallığın dışında olmak ne demektir? Kendinde-varlık olan dünya, neden zamansallığın dışındadır? Oysaki; zamana bağlı olarak kendinde gerçekleşen pek çok özelliği barındırmaktadır. Kendisini oluşturan bütün canlı ve cansız varlıkların, dünyayı dünya yapan bütün kavramların, dünya sözcüğüne anlam katan bütün doğa bilimlerinin nesnesini oluşturan bütün özelliklerin sayılması mümkündür. Bu durumda, kendinde-varlık olan dünya, bilinç sahibi olmadığı; yani kendi-için varlık olmadığı ve zamana bağlı gerçekleşen olguları da barındırdığı halde; salt kendinde-varlık kategorisinde nitelendirilmesi ne şekilde değerlendirilmelidir?

Bilinç, kendi-için-varlık olabilmek için yeterli ve zorunlu koşul mudur? Bilinç sahibi insanın, özünü yaratabilecek bilinçli bir varlık olduğu söylenmektedir. Bilişsel yetenekleri farklılık gösteren hayvanlar ya da bitkiler üzerinde, nörobilim tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Bilişsel kapasitesi, insana benzemeyen bu varlıkların, kendi zenginliklerini ifade ettikleri, hiçliği anlamlı hale getirebilecek ve kendinde-varlık olan dünyadaki boşluğa değer kazandırarak var olduklarını gösterdikleri davranışları yok mudur? Bu davranışların, fenomenolojik yöntemle incelenebilmesi mümkün müdür?

Sartre, bir insanın yeteneklerini keşfettiğinde, her istediğini yapacak özgürlüğe sahip olduğunu anladığında ve içindeki boşluğu farkettiğinde; bundan endişe duyacak ve özgürlüğünü inkar edecektir demektir. Bu ifade, bilince sahip bütün insanlar için genellenmiş bir ifade değil midir? Her insan, kendindeki boşluğu doldurma arzusuna sahip midir? Belki hayati önemi olan bütün etkinliklerin de boşluğu doldurma çabası olduğu söylenebilir. Ancak bu etkinliklerin tümü ya da özgürlük adına yapılan, toplum içinde yaşayan ve sosyal bir varlık olan insanın yapmak istediği her etkinlik, kendi varlığı için zenginlik midir? Her konuda özgür olan bireyin, bundan dolayı endişelenme zorunluluğu var mıdır? Bu durum nasıl ve ne şekilde açıklanabilir? Fenomenolojik yöntem, bu içsel durumu açıklamada ve endişe duymayan bireyleri analiz etmede yeterli olabilecek midir?

İnsan, hem tamamıyla hiç değildir, yani boşluk alanı mevcuttur, hem de özgür olmak için kendisini hiçlemelidir. Bu nasıl mümkündür? Hiçlemenin oranı nedir? İnsanın sağlıklı yapıp etmeleri, bu orandan nasıl etkilenmektedir? Sartre'ın, özellikle hiçleme konusunda, Nietzsche'den etkilendiğini görmekteyiz. Nietzsche'de insanın özgürlüğü, sınırları ve hiçleme suretiyle - ki; Sartre'daki hiçlemeden farklı olmakla birlikte o da determinist değildir - güç istenci yaratabilme ve iyi-kötünün ötesinde bir hayat tarzı benimseyerek üst insan olabilme koşulları ifade edilmektedir. Sartre, insan varlığındaki boşluğun doluluk niteliğinden ziyade; neden doldurulması gerektiğinden bahsetmiştir. Nitelik hakkındaki cevapların, Nietzsche'nin, *İyinin ve Kötünün Ötesinde (Jenseits von Gut und Böse)* (Nietzsche, 2019) ve *The Will to Power* (Nietzsche, 1968) adlı eserlerinde bulunabileceği kanısındayım.

Sartre'dan anlaşıldığı üzere; insanın dünyaya sähipsiz olarak atılmasının psikolojik etkileri, ağır şekilde seyretmektedir. Toplum içinde, bir arada yaşayan birden fazla insanın, aynı şartlarda dünyaya atıldığını, herkesin var olabilme mücadelesi içinde bir yol gösterici olmadan ayakta durmaya çalıştığını, bunu yaparken ıstırap çektiğini, kendi içinde özgürlüğünü dahi layıkıyla yaşayamadığını gördüğümüzde; bireyin şimdiki zamanda ve geleceği için vereceği kararlar, bizi düşünmeye sevk edebilir. Değerleriyle var olmuş insanlardan bazılarının, sürekli olarak yaşamın anlamsızlığını savunmalarının, bireysel ve toplumsal etkileri ne şekilde olacaktır?

Duyulur dünyada, insan denen canlı, var olmuştur. Yapıp etmeleriyle, doğumundan ölümüne geçen süreç içinde her anı, kendine özel anlamıyla yaşayarak var olmaya devam edecektir. İnsan, bilinç sahibiyken ve kendiliğinin farkında olduğu sürece, yaşamı boyunca, zihin edimleriyle, ürettikleriyle, var olma çabasıyla, toplumsal ilişkileriyle değerli bir varlıktır. Değerinin bilincindeki insan, kendine tanınan özgürlük sınırları içerisinde varlığını, var olma anlam ve değerini, etik kurallara uygun yapıp etmelerini devam ettirmeli, sorumluluklarını unutmamalıdır. Her ne olursa olsun, hangi koşullarla karşı karşıya kalırsa kalsın bunalmamalı, pes etmemelidir. İnsan, insan olabilme özelliklerini, yaşamı boyunca var etmelidir.

Kaynakça

- Audi, Robert (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, New York: Cambridge University Press, 2.Baskı, 298.
- Bender, Merih Tekin (2009). "Varoluşçuluk ve Jean Paul Sartre Örnelemi". *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1: 23-33.
- Blackburn, Simon (1996). *The Oxford Dictionary of Philosophy*. New York: Oxford University Press, 2. Baskı, 409.
- Bochenski, Jozef Maria (2020). *Çağdaş Avrupa Felsefesi* (Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu), Ankara: Fol Yayınları, 2.Baskı, 178-206.
- Cevizci, Ahmet (2005). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 6.Baskı, 1695-1696.
- Cevizci, Ahmet (2009). *Felsefe Tarihi*, (Ed. Derya Önder). İstanbul: Say Yayınları, 649-684.
- Collins, Randall (2020). *Dünya Felsefe Tarihinin Oluşumu* (Çev. Tufan Göbekçin), İstanbul: Alfa Yayınları, 1.Baskı, 924-930.
- Copleston, S. J. Frederick (1956). *Contemporary Philosophy: Studies of Logical Positivism and Existentialism*, London: Burns & Oates, 1.Baskı, 125.
- Çavuşoğlu, Halis (2017). "Genel Olarak Varoluşçuluğa Bakış ve Varoluşçuluk Çeşitleri", *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4: 772-780.
- Çüçen, A. Kadir (2005). *Bilgi Felsefesi*, Bursa: Asa Kitabevi, 2.Baskı.
- Demir, Emine (2020). *Jean-Paul Sartre'in Varlık Görüşü Bağlamında Özgürlük Düşüncesi*, Yüksek lisans tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 1-56.
- Frolov, Ivan (1991). *Felsefe Sözlüğü* (Çev. Aziz Çalışlar), İstanbul: Cem Yayınevi, 1.Baskı, 414.
- Lacey, Alan (1996). *A Dictionary of Philosophy*. London: Routledge, 3.Baskı, 108.
- Lewis, Michael ve Staehler, Tanja (2019). *Fenomenoloji* (Çev. Osman Baran Kaplan vd.) Ankara: Fol Yayınları, 1.Baskı, 174-215.
- Nietzsche, Friedrich (1967). *The Will to Power* (Ed. Walter Kaufmann), (Çev. Walter Kaufmann ve R. J. Hollingdale). New York: Vintage Books.
- Nietzsche, Friedrich (1886). *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (Çev. Aycan Özüpek). İstanbul: Dorlion Yayınları.
- Protevi, John (Ed.). (2005). *The Edinburgh Dictionary of Continental Philosophy*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 193.
- Rosenthal, Mark ve Yudin, Pavel (1997). *Felsefe Sözlüğü* (Çev. Aziz Çalışlar), İstanbul: Sosyal Yayınlar, 5.Baskı, 517.
- Sartre, Jean-Paul (1964). *Bulantı* (Çev. Alkan Erdoğan), İstanbul: Can Yayınları, 3.Baskı, 215-271.
- Sartre, Jean-Paul (1966). *Being And Nothingness* (Çev. Hazel E. Barnes). Washington: Square Press, 1.Baskı, 72.
- Sartre, Jean-Paul (1981). *Yöntem Araştırmaları - Diyalektik Aklın Eleştirisi* (Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu), İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 178.
- Sartre, Jean-Paul (1985). *Varoluşçuluk (Existentialisme)*, (Çev. Asım Bezirci), İstanbul: Say Yayınları, 8.Baskı, 9-64.
- Sartre, Jean-Paul (2011). *Varlık ve Hiçlik* (Çev. Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen). İstanbul: İthaki Yayınları, 4.Baskı, 20-761.
- Taliaferro, Charles ve Marty, Elsa J. (Ed.) (2010). *A Dictionary of Philosophy of Religion*, New York: Sheridan Books. 83-84.
- Timuçin, Afşar (2004). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Bulut Yayınları, 5.Baskı, 490-493.